

Heikkoa logiikkaa

Virittäjän Paremmin sanoen -osastossa on huomautettu (v. 1949, s. 261) *se*-demonstratiivin epäloogisesta käytöstä seuraavan tyyppisissä virkkeissä: »*Kun* veren näkeminen aiheuttaa pyörtymiskohtauksen, on *se* välitöntä, alkeellista resonanssia.» Kömpelyytenä on *se*, että pronominin tarkoittama

asia on ilmaistu lauseella, jonka sisältö on toinen kuin itse pronominin. Virkkeen aloittavaa konjunktioilauseetta ei näet tässä voi katsoa muuksi kuin kausaaliseksi tai temporaaliseksi, kun taas pronomini *se* on yksinkertaisesti = veren näkemisen aiheuttama pyörtymiskohtaus.

Tämänkaltaista epäloogisuutta esiintyy hyvin yleisesti kirjoitetussa ja puhutussa kielessä. Tavallisin on juuri rakenne, jossa päälauseen subjektina oleva demonstratiivipronomini (*se* tai *tämä*) viittaa *kun*-lauseeseen. Huomio kiintyy myös siihen, että rakenteen epäluontevuus synnyttää useinkin käänteisen sanajärjestyksen päälauseeseen. Seuraavat lisäesimerkit valaisokoot asiaa. Ne on poimittu ylioppilaiden harjoitusaineista, milloin muuta lähdettä ei mainita.¹

»*Kun* kirjailijoina ovat toimineet aivan erilaisissa oloissa elävät henkilöt, lisää *sekin* kokonaisuuden kirjavuutta.»

»*Kun* Ingrid pyytää merimiestä tautuomaan ankkurin ja veitsen käsi-varteensa, on *se* symbolistinen ilmaisu hänen murhasuunnitelmistaan.»

»*Kun* väkijuomien kulutus on vähentynyt syyskuukausinakin, johtuu *se* varmaankin kiristyneestä rahatilanteesta.» (Uusi Suomi 28. 10. 1956.)

»*Kun* Suomi 1100-luvun puolivälin jälkeen joutui Ruotsin yhteyteen, ensin uskonnolliseen ja vähitellen myös yhä kiinteämpään valtiolliseen riippuvaisuuteen läntisestä naapurista, *tämä* oli Suomelle onneksi.»

»*Kun* Augustinus oli kuullut, että Roomassa tässä suhteessa vallitsi parempi järjestys, *tämä* lienee ollut tärkeänä syynä hänen siirtymisensä Kartagosta opettajaksi.»

»*Kun* vuosien 1946—1948 syntyvyyslukuja vastaavia lukuja on haettava yli 30 vuoden takaa, *tämä* osoittaa, miten asiden alla väestöllisetkin lait vaikenevat.» (Suomen Kuvalehti 42/1957.)

»*Kun* uudet ikäluokat tulevat lähi-vuosina olemaan noin 20 000 lasta pienempiä kuin aikaisemmin, *tämä*

jo merkitsee lasten katoa tietyillä alueilla.» (Ib.)

Odotusten mukaisesti voi demonstratiivipronomini esiintyä samalla tavoin käytettynä myös virkkeissä, joissa *kun*-lauseen sijalla on temporaalirakenne:

»*Puheenjohtajan saadessa* näin ylivoimaisen kannatuksen kuvaa *se* mielestäni koko liiton kantaa.» (Suomen Kuvalehti 10/1957.)

»Yksilön mielipiteet ja asenteet ovat syvästi ankkuroituneet tällaisiin pienryhmiin, ja *yksilön muuttaessa mielipiteitään* ja asenteitaan *tämä* ei ole puhtaasti yksilöllinen tapahtuma.» (Uusi Suomi 13. 11. 1956.)

Myös päälauseeseen liittyvän partiisiippirakenteen subjektiosana oleva demonstratiivipronomini tai pronominiattribuutti ynnä substantiivi saattavat viitata *kun*-lauseeseen:

»*Kun* Saksa nyt astui Ruotsin laajentumisen esteeksi, toteaa Nurmio *sen* johtuneen päätelmästä, että valinnan ollessa Suomen ja Ruotsin välillä ratkaisu oli sotilaallisista syistä tehtävä Suomen hyväksi.» (Uusi Suomi 22. 9. 1957.)

»Perinnöllisyysbiologian mukaan pitäisi luonnon kylvää eri aikakausiin samassa suhteessa nerojen, lahjakkuuksien, keskinkertaisuuksien ja idioottien siemeniä. *Kun* näin ei ole, näyttää *tämä tosiasia* viittaavan siihen, että henkisesti luovan yksilön syntyyn ympäristötekijöillä on — — — osuutensa.» (Ylioppilaslehti 33/1956.)

Paitsi subjektina (tai subjektin attribuuttina) myös muuna päälauseen jäsenenä oleva demonstratiivipronomini esiintyy usein viittaamassa *kun*-lauseeseen:

»*Kun* Julius Krohn eräässä arvostelussaan halusi karsia lausetavan

¹ Monet esimerkit ovat fil. lis. Terho Itkosen poimimia.

'langeta osaksi' (pro 'joutua osaksi'), tekijä pitää *sitä* turhana purismina.» (Virittäjä 1952, s. 338.)

»*Kun* hänen omat peltonsa sitten säästyvät tuhoisalta hallayöltä, näkee hän *siinä* merkin Jumalan suopeudesta häntä kohtaan.»

»*Kun* näin on tapahtunut, on *siitä* ollut seurauksena, että eri luonnontieteiden tutkimusalue ja tutkimustavat ovat kasvaneet yhteen fysiikan kanssa.» (Uusi Suomi 16. 10. 1957.)

Kovin löyhästä ajattelusta on näytteenä seuraava esimerkki, jossa objektina oleva demonstriivi viittaa *ennen kuin*-lauseeseen:

»*Ennen kuin* uusi lääkeaine voidaan ottaa käytäntöön, edeltää *sitä* [nim. käytäntöön ottoa] pitkäaikainen kokeilu.» (Radioesitelmästä 3. 4. 1957.)

Seuraavassa virkkeessä on muutaakin vikaa, kuin että pronominaaliattribuutti ynnä substantiiviobjekti viittaavat temporaalirakenteeseen:

»Mutta [elämänuraa koskevien] *toiveitten levätessä* vankalla pohjalla olisi erittäin tärkeätä voida löytää *sellaiset tapaukset* [= tapaukset, joissa toiveet lepäävät vankalla pohjalla] ja rohkaista näitä [!] haparoivissa pyrki-
myksissään.»

Eivät ainoastaan *kun-* (ja *ennen kuin-*) lauseet ja temporaalirakenteet esiinny päälauseen subjektina olevan demonstriivin tarkoittamaa asiaa ilmaisemassa. Kuten seuraavat esimerkit osoittavat, tässä asemassa voi olla myös konditionaalinen, konsessiivinen ja konsekutiivinen sivulause, vieläpä adverbilla *mikäli* alkava konditionaalisen luonteinen lause.

»*Jos* tutkija ei aineistoa hankkimaan saa vastausta johonkin kysymykseen, *se* voi johtua siitä, että kysymyksen kohde ei ole tunnettu sillä alueella.»

»*Jos* tällaiset muuttajat oletetaan kussakin yksityistapauksessa erilaisiksi, merkinnee *se* sitä, että yhtenäisen, johdonmukaisen tehokkuutta koskevan systeemin aikaansaaminen olisi kovin tarkan ja laajalle ulottuvan aherruksen palkka.»

»*Vaikka* espanjalaisperäistä sanastoa löytää melko vähäisessä määrin jokapäiväisestä saksan kielestä, ei *tämä* silti merkitse, että espanjan vaikutus saksan kieleen olisi vailla mielenkiintoa.»

»*Vaikka* muistiinpanon tekijä ei voisikaan vastata kaikkiin näistä 12 kysymyksestä, älköön *tämä* estäkö häntä vastaamasta mihin voi.» (Kehoitus ja ohjeita paikannimien keräämiseen, s. 5.)

»*Jotta* jokin valtio voisi harjoittaa menestyksellistä talouspolitiikkaa, edellyttää *se*, että kotimainen yleisö ja ulkomaat tuntevat luottamusta sitä kohtaan.» (Uusi Suomi 15. 8. 1957, sitaatti Maakansan pääkirjoituksesta.)

»Asuntosäätiön taholta on annettu ymmärtää, että kysymyksessä ovat taloudelliset tekijät. *Mikäli* näin on, ei *se* toki oikeuta pilaamaan itäisen asumalähiön maisemia.» (Uusi Suomi 30. 10. 1957.)

Tämäntapaisia virkkeitä ei aina käy helposti muuttaminen kunnolliseksi, koska ne kuvastelevat epävalmiita ajatuksia.

OSMO HORMIA